

Ljubljana, ki izumira

Včeraj še grof in baron - in nikoli več

Nekaj zanimanja vrednih spominov na čase, ko je bila naša metropola še središče kranjskega plemstva, pa tudi fevdalne gospode iz sosednih dežel

Kdorkoli se je kdaj prej izprehajal po alejah starega, zdaj že opuščena in napol zasutega ljubljanskega pokopališča pri sv. Kristofu, je gotovo opazil veliko število plemiških grobnic ob zidovih, ki so jih na nagrobnikih ponosno oznanjale krone in grbi knezov, grofov, baronov, vitezov in kdo ve česa še, samih visokorodnih, plemenitih družin. Ljubljana je bila v minulih stoletjih bivališče številnih plemenitih, ki so povečini imeli na deželi, zlasti na Dolenjskem, svoje gradove in posestva.

ampak tudi eden poslednjih naših plemenitih, ki je v svoji mladosti še videl in okusil ugašajoče zlate dni dobe plemstva. To je Ludvik Sivčič pl. Sivichofen (v naši pisavi), upokojeni okrajni komisar. Z veseljem se je odzval prošnji, da nam kaj pove o sebi, o ljubljanskih plemenitih in sploh o »dneh, ki so bili.«

Moj rod je čisto slovenski in izvira s Krasa. Po letu 1500 so se predniki preselili v Vipavo, nakupili tam velika posestva in graščino Podbrje. Imenovala se je Schli-

Terezije za gimnazijo in pravo. Dobival sem podporo iz Selenburgove plemiške ustanove. Selenburg je bil Tirolec z imenom Schell in se je ukvarjal z vojnim liferantstvom. Obogatel je tako močno, da ga je cesar povzdignil v plemiški stan — Schell von Schellenburg. Zapustil je številne ustanove in se imenuje po njem v Ljubljani tudi ulica. Po končanem pravu sem stopil v službo k deželni vladni in se tudi oženil z Dunajčanko, hčerko barja Haas von Bilgena. Žena in hči ena za drugo sta mi zgodaj umrli. Ker sem bil tiste čase precej premožen, sem za leta 1900 stopil kot okrajni komisar v pokoj.

Naj vam kaj povem o ljubljanskih plemenitih? Prav rad se spominjam minulih dni. Ali veste, da je bila večina našega plemstva slovenskega rodu? Zlasti z Goriske. Tako rodbina Codelli (Kodelja) iz Gorice, Coronini - Coroninus — slovensko Korenina iz Tolmina, Mestruzzi (Meštrovci), Premmerstein (Premrov), Cezare (Cesar).

Znano je, da so bili gorški plemiči bolj izobraženi in imenitnejši od ljubljanskih in kranjskih. Kranjski plemiči so se posevečali največ duhovniškemu stanu, hrvatsko plemstvo je dalo največ generalov, gorško pa diplomatov.

Ljubljansko plemstvo je imelo svoje domove kakor znano na Mestnem trgu, v Gosposki ul. in okrog Križank. Najimenitnejši so bili pač knezi in grofi Auerspergi. Njihov dvorec še stoji nasproti Križank, današnji mestni muzej. To je prav za prav domača rodovina in sicer so imeli grofje Auerspergi izvensko in turjaško graščino, knezi pa kočevsko in grad Sotesko na Dolenjskem. Sicer imajo pa še zdaj omenjene gradove redki potomci. Prvi te rodovine je bil baje mesar v Kostanjevici, vsaj pravijo tako. Iz Nemčije doseljena rodbina grofov in baronov Lichtenbergov je imela v Ljubljani nekoč velika posestva. Zadnja hiša na Novem trgu vis a vis Ze-doma je prodala menda baronica Lichtenberg rojena Apfaltern od Križa pri Mengšu Auerspergom. Znameniti so bili grofje Hohenwarti, ki so se pa že v preteklem stoletju izselili iz Ljubljane. Prišli so z Bavarskega in igrali veliko vlogo v cesarstvu. Eden grofov je postal leta 1870. tudi minister.

Bivša Češkova hiša na Mestnem trgu, kjer je zdaj trgovina Hamann, je bila nekoč last slovečih grofov Landthierjev iz Gorice. Rod poteka iz Milana, kjer je gospodoval, Otdod Land-herr — deželni gospod. Poitalijančeno Landthier. V Gorici so sezidali prekrasno palačo, v kateri je prenočil papež Gregor, ko je preko Gorice, Vipave in Ljubljane potoval na Dunaj pokarat cesarja Jožefa II. zaradi njegovega preveč svobodomiselnega ravnanja s cerkvi in njenim premoženjem. Moja stara mati mi je večkrat pripovedovala, da so vipavske pobožne ženske jemale kepe blata izpod koles papeževnega voza ter jih hlastno poljubovale... Izumrla je rodbina grofov Rudeževo hišo na Starem trgu. Spodaj je kavarna Zalaznik. Ti grofje pa niso prav nič v sorodu s še živimi inozemskimi rodbinami istega imena.

Zelo bogat je bil in je menda še zdaj Nemški viteški red v Križankah. Posestva so imeli v Metliki in Črnomlju. Iz Metlike mi je poznano ime nemškega viteza barona Petka. Svoje dni je bil davkar in je silno obogatel. Dobil je baronski naziv ter se preselil v Ljubljano. Tu pa je doživelo njegovo ime veliko sramoto, nad katero se je zgedovala vsa takratna Ljubljana. V zakonu se mu je rodil sin, njegov edini legitimni naslednik, toda brez njegovega očetovstva, kajti bil je plod nedovoljene ljubezni njegove žene do hišnega kočijaža. Ta kočijaž se je baronici že takoj izpočetka zelo priljubil in prosila je moža, naj ji dovoli, poučevati ga v nemščini in pisanju, češ, da je fant močno nadarjen. No, posledice tega poučevanja so se kmalu pokazale. Baron je bil spravljen kočijaž v državno službo orožnika in kot žandar v Novem mestu je potlej živel pravi oče baronovega sina. Baronico so kajpa ljudje potlej močno zaničevali in umrla je zapu-

Ferdo Godina:

Korun postane velik politik

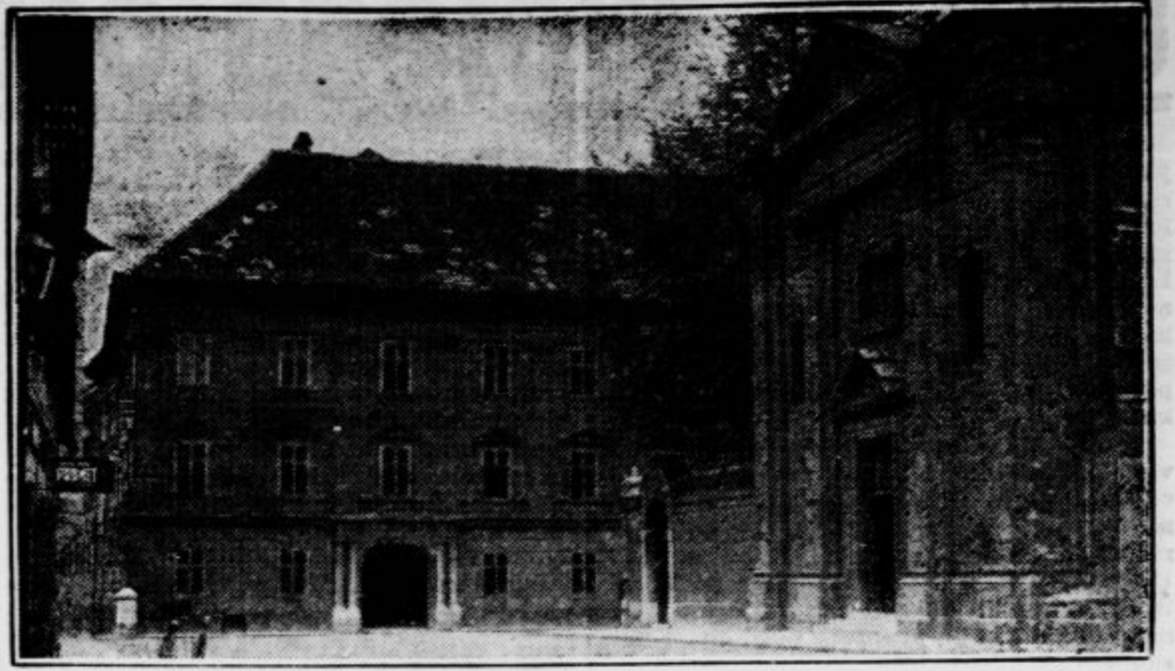
Dihurjanski župan Korun se je potapjal v veselje. Po službenem poslu bo obiskal sosedno vas Krokodilski kot, to staro gnezdo, kjer so šege in navade ohranjene kot nikjer drugod. Obiskati ta kraj in skleniti pogodbo zaradi luž in ribolova, zaradi katerega se prepejajo že toliko let Dihurjani in Krokodilci, ni mala stvar.

Učitelj iz Dihurjeve vasi se je dogovarjal s krokodilskim županom Žakljem. Ta je prišel celo v Dihurjevo vas, da so se pomenili — pa ne zaradi luž, temveč zaradi obiska. Učitelj je posedoval in šlo bi kot namazano, če ne bi bil plebanuš vtaknil zraven svoj nos.

Ha, brez plebanuša na deželi pa res nikjer gladko ne gre, posebno pa ne v Dihurjevici vasi. V Krokodilskem kotu že, tam so bili v tem oziru prava republika. Niso imeli ne cerkve ne farofa. Niti hamlice niti lanu niso dajali, kaj šele zemljo, kakor je bila to navada drugod. V knjigah je bilo zapisano, da jim je za velike usluge proti kobilicam dala te prostosti Marija Terezija, ki je bila, kakor je znano, precej liberalna ženska.

Dihurjane pa je pasel strog gospod plebanuš. Ta je z nejevoljo gledal vse Korunovo početje. Svojeja glasu pa še ni povzdignil, kot ga povzdignejo navadno plebanuši, kadar voda ne teče tako, kot bi morala teči.

Nekdo je prisluskoval pod oknom prav onega večera, ko je bil učitelj s svojo ženo pri Korunu na obisku. Še to je videl ta nepridiprav, da je župan Korun poljubil učiteljevo ženo. Jezus, Jezus, kaj je to storil Korun, da vsaj ne bi nihče videl. Lač

Auerspergova palača, zdaj Mestni muzej

čena v Galletovi graščini v Zgorajši Siki. Sina sem tudi osebno poznal. Bil je čudaški, toda neznanško naobražen, kar kaže, da tiste lekcije kočijažu le niso bile kar tako. Ni še dolgo kar je umrl. Zelo ugledna je bila rodbina Cojzov. Palačo so sezidali na Bregu, kjer še danes stoji. Zanimivo je, da so bili predniki te familije Židje in so se pisali Gioja. Že pokristjanjeni Gioja je odprl na Starem trgu trgovino ter vztrajno bogatel. Ko se je mudil leta 1711 v Ljubljani cesar, je bil že tako bogat, da mu je podaril škatico samih briljantov. Zato se je tudi imenoval s plemiškim nazivom Zojs von Edelstein.

Domislil sem se okrogle zgodbe iz tistih časov, oziroma malce poznejših. V plemiških krogih so se pogostoma odigravali škandali in škandalčki raznih sort, ki so močno razburjali in zabavali salone plemenitajških hiš. V takšnih škandalčkih je bil zapleten tudi sam ljubljanski škof Wolf, pobudnik nemško-slovenskega slovarja. Zraven škofjskega dvorca je imela svojo hišo ljubka grofica Stubenberška, na katero je škofa Wolfa vezalo veliko prijateljstvo. Takšno celo, da je dal napeljati iz svoje palače v njeno hišo pokrit hodnik nad ulico. Pa so se domenili mladi zanesenjaški plemiški sinovi in neke noči v veseli družbi sneli napisno tablo znane gostilne »Pri belem volku« — »Zum weissen Wolfe«. Izpremenili so s kredo napis v »Zur weissen Wölfen« — »Pri beli volku-

Me — ter ga pritrtili nad okna Zlatne grofice Stubenberške pred škofijo. To vam je bilo smeja in hudomušnih opazk drugo jutro iz ust gledalcev — škandal je bil tu!

Grad Bokavce pri Ljubljani je našel svoje ime po obzidnih stolpih, ki v resnici spominjajo na obliko bokala. Prvotni lastnik je bil plemeniti Schrottenthurn. Pozneje ga je kupil baron Müller, rodom iz Gradca, ki se je oženil z ljubljankinjo Zevnikovo, Baronov oče, general von Müller, pa je bil nezakonski sin znanega vrhovnega poveljnika takratne avstrijske vojske, generala von Benedeck, ki je nesrečno izgubil vojno z Nemci leta 1866. na Češkem. Imenitno poreklo torej.

Se danes žive potomci grofov Barbov na dolenjskem gradu Rakovniku. Rod je zelo star, menda baš 500 let in zelo slaven po prednikih. Vendar papež Barbo ni bil iz te rodbine, marveč iz avstrijske grofovske rodovine istega imena. Prvi Barbo je prišel iz Benetk na Reko za davkarja, kar je bila takrat zelo ugledna in dobičkanosa služba. Močno je obogatel in kupil graščino Waxenstein. Grofje so tudi v Ljubljani imeli posestva, največ pa seveda na podeželju.

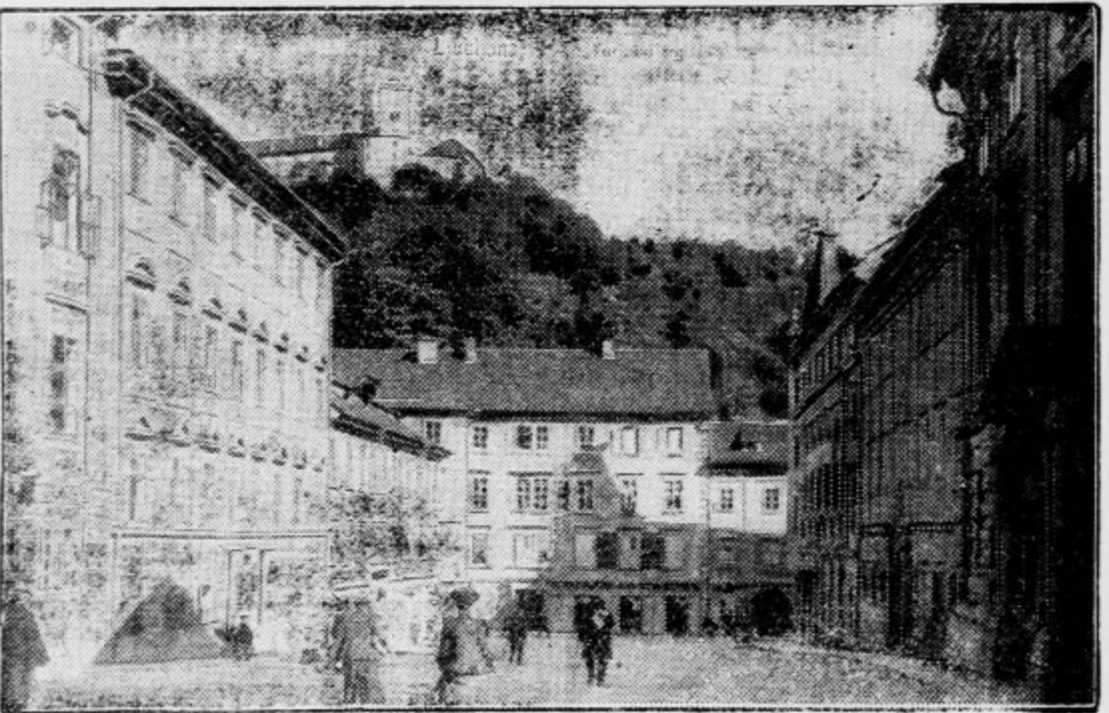
Pa to so v glavnem samo nekatere važnejše in uglednejše družine, ki so dajale Ljubljani in vsej slovenski deželi pred sto, dvesto in še več leti svoj plemiški pečat in sijaj.

Kongresni trg stare fevdalne Ljubljane

v mestu pa svoje zimske dvorce in hiše. Brez dvorca, prijetno so živeli ti gospodje v času, ki jim je bil tako zelo naklonjen in se mu je reklo — doba fevdalizma. Vse mine — to je stara, nezmotljiva resnica; plemenitašem je čez noč ugasnila zvezda slave in bogastva in danes pri nas še skoraj ni več sledu o njihovi moči in ugledu. V Ljubljani sicer po večini še stoji njihove nekdanje hiše, za katere pa le malokdo ve, da so bile nekoč last knežjih in grofovskih družin. Plemenitašem pa že davno ni več, skoraj vsi so že pomrli, nekaj maledga pa se jih je izselilo v inozemstvo ali pa kje na deželi životarijo v graščinah — poslednji potomci kron in grbov, ki jih bo danes ali jutri neusmiljeni tok časa za vedno izbrisal s površja zemlje.

witchof, to je Živčev dvor, kajti predniki so se pisali slovensko Živec, in je to ime sploh močno razširjeno po Krasu. Moj prednik je vzel za ženo poslednjo potomko imenitne plemenitaške rodbine Nemitz von Nemitzhofen iz goriske okolice ter za časa Marije Terezije postal sam plemič z imenom Schiwitz von Schiwitzhofen. Rodil sem se v Zagrebu leta 1859., ko je služboval moj oče kot banksi svetnik pod banom Jelčićem. Očetova prva žena je bila plemenita Strahlova iz Stare Loke. Druga žena — moja mati — pa je bila rojena plemenita Hrvojevi iz stare bosanske rodovine Hrvatinić-Vukčić, ki je igrala nekoč veliko vlogo v bosanski zgodovini. Po prevratu na Hrvatskem se je moj oče odselil nazaj v Ljubljano, bil tukajšnji

Novi trg na prevalu stoletja

Zadnja leta srečujemo na ljubljanskih ulicah starega gospoda ob palici, z markantnim obrazom, kljub visoki starosti še zelo živahnega in zgovornega. Ni to samo eden maloštevilnih starih ljubljancov,

okrajni glavar in svetnik, živel potlej v Gorici, kjer je tudi umrl. Studiral sem gimnazijo v Ljubljani in Gorici ter stopil v Terezijanišče na Dunaju, internat za plemiške sinove, ustanovljen od Marije

Vogal Zojsove palače s spominsko piramido, v ozadju Šentjakovski trg

Brzina lastavičjega leta

Turinski ornitologi so napravili zanimive poskuse, da bi točno ugotovili brzino, s katero letijo lastavke. Pod žlebot neke hiše na deželi so našli gnezdo s tremi mladčiči, ki so bili stari šele nekolkto dni. Znano je, da se samica lastavica vedno vrača k svojemu gnezdu, naj si bo razdalja do njega še tako velika. Samico so torej, ko se je vrnila v gnezdo, da bi nakrnila mladice, ulovili, zaprli so jo v veliko kletko in odnesli v pripravljeno avto. Na nogo so ji dali gumast obroček z majhno oznako. Avto je odšel od nekega posestva pri Milanu, ki je bilo od gnezda oddaljeno 158 km. Ob 15.6. so kletko odprli, lastavica se je dvignila takoj v višino kakšnih 200 m, neko, likokrat je poletela v krog, potem se je usmerila v ravni črti proti jugozapadu. Ob 15.49 in pol minute je priletela do gnezda in so jo mladčiči sprejeli z glasnim vrščanjem. Kljun ji je bil že poln črvov, s katerimi jih je nakrnila. Polet nazaj je trajal torej 43 in pol minute, tako da je ptica 158 km dolgo progo preletela z brzino 218 km na uro!

ZAKONSKI PROTISTRUP

- Zakaj si pobegnili svoji prvi ženi?
- Ker mi je zastupila vse življenje.
- In zakaj si potem vzel drugo ženo?
- Kot protistrup.

DOBER MATEMATIK

- Učitelj: »No, Mihec, ali so hlače edina ali dvojina?«
- Mihec: »Množina!«
- Učitelj: »Kako to?«
- Mihec: »Od zgoraj so edina, od spodaj pa dvojina in to da množino.«

PRI PREDAVANJU

- Zdravnik predava, da si mora vsak, ki ga pičli gad, najprvo izesati rano.
- Poslušalka v prvi klopi: »Kaj pa, gospod doktor, če na gada sedem?«

TOLAZBA

- Gospa Ema je umrla. Njen prijatelj Zane, ki je za njenega življenja grenil ure njenemu možu, stoji ob rakvi in bridko joče.

- Tedaj se obrne vdovec Miha k Zanetu in mu reče:
- »Nikar ne jokaj toliko, Zane, saj se bom kmalu drugi oženil.«

- Molčala sta.
- »Veste, župan,« je nenadoma zaživel učitelj. »Oreh naj potuje z nama kot predstavnik odbora. Gotovo bo dal voz.«
- »Dobro, kje se bodo pa žene vozile? One morajo z nama.«
- »Ni obisk, če ni žen poleg,« je kramljal Korun. Stopile so mu pred oči slike velikih diplomatov, ki se po kolodvorih pozdravljajo ali poslavljajo.

- Da, Korun si je v začetku želel malo borbe zaradi potovanja. Bral je namreč mnogo o obiskih v svetu in skoraj pri vsakem pride do prepira. Eni so za to, da politik potuje, drugi zopet za to, da ostane doma. Le tam ni nobenega spora, kjer nihče ne ve, kam bo politika odnesla in kakšne potrebe naroda bo zagovarjal. Več takih držav je bilo v tistem času. Casopisi so jih imenovali totalitarne.

- O, v Dihurjevi vasi so pa vedeli za vse, kaj se bo govorilo v Krokodilskem kotu. Zaradi ribolova. To so vedeli povedati celo Dihurjani, ki so nosili še počene ritke. Luže bodo razmerili, ribičija se bo razdelila. No, ni to prava demokracija, pa so plebanuš tako neumne žene.

- Učitelj je trapasto gledal pod mizo. Vino, v vino. Korun pa je žulil pipek in hodil s prsti po laseh. Ah, kakšne skrbi ima človek v tako odgovorni službi. Potem ti pa pridejo na pot ljudje, ki bi morali prav za prav stvar razumeti.
- Učitelj je raztegnil usta kot otrok, še mu našel dinar. Tudi Korunu se je porodilo upanje.
- »Imam, že imam,« je bevsknil učitelj. »Rešitev.«
- »Bo šlo?« je hitel Korun, iskal po mizi kozarce in nalival. Avto vozil skozi Dihurjevo vas in Krokodilski kot. Midva se peljeva v avtu.

Baron Žiga Zojs, velik prijatelj in podpornik slovenskega slovstva in kulture v Prešernovih časih. Njegovo mecenstvo zaman išče plemenitih posnemovalcev med bogatimi meščani v današnjih dneh